

Literatuurlijst Praktijkroute groep 1 – 2

Rijk taalaanbod bij kleuters

1. Mondelinge taalvaardigheid en geletterdheid

1.1 Onderzoek/publicaties

Taal leren op eigen kracht

S. van Norden – HJK – 2008

Artikel waarin het werken met en het effect van de taalronde wordt toegelicht.

Taaldenkgesprekken tijdens spel

R. Damhuis & E. van der Zalm – HJK – 2016

Al pratend worden kinderen taalvaardiger. Het is dan ook cruciaal dat je als leerkracht kinderen uitdaagt om hun bedoeling duidelijk te maken. Spel is daarvoor bij uitstek geschikt.

Aansluiten bij doen-alsof spel

E. van der Zalm, A. Boland & R. Damhuis – HJK – 2018

Taal én spel verrijken: doen-alsof spel is een rijke context voor de brede ontwikkeling van kinderen: sociaal-emotioneel, talig en cultureel. Hoe kun je aansluiten bij het spel van kinderen, maar ook de spelkwaliteit verhogen en talige ervaringen stimuleren?

De leidster/leerkracht doet ertoe

A. De Haan & C. van Tuijl – HJK – feb 2011

Uit onderzoek naar tijdsbesteding in de voor- en vroegschool blijkt dat veel tijd opgaat aan activiteiten die minder bijdragen aan taalontwikkeling, zoals de grote kring. Specifieke taalactiviteiten en informele dagelijkse momenten zouden beter ingezet kunnen worden.

Beginnende leesontwikkeling. Executieve functies voor het leren lezen

Van de Sande, E., Bruggink, M. & Lamers, I. – 2015

Promotieonderzoek naar executieve functies en leren lezen. Goede executieve functies helpen om basis te leggen van de beginnende leesontwikkeling bij kleuters.

Onderwijspublicatie in het Nederlands

Hoe kan taalonderwijs in groep 2 ervoor zorgen dat kinderen goed voorbereid instromen in groep 3?

F. Hiddink – 2019

Mondeling taalgebruik vormt de basis voor verdere (taal)ontwikkeling. Leerkrachten kunnen de ontwikkeling van taalgebruik bevorderen door kinderen actief mee te laten doen aan allerlei relevante gesprekken binnen voor hen betekenisvolle activiteiten.

1.2 Good practice

Taal in Spel

Praktische webpagina waarin de kernelementen van Taal in Spel worden uitgewerkt en ondersteund door filmfragmenten.

Wachttijd of lestijd?

M. Algoet – Didactief – 2015

Kleuters en hun leerkrachten zitten veel op elkaar zitten te wachten, deze 'wachttijd' neemt bijna een derde van de schooldag in beslag en bestaat uit routines en overgangsmomenten, zoals tussendoortjes, wc-bezoeken en opruimen. Hoe zorg je dat deze wachttijd interactiever wordt?

Hoe werk je aan rijke taal in de kleuterklas?

M. Algoet & prof. P. van Avermaet – Klasse – 2018

Hoe maak je als leraar het verschil voor kwetsbare kinderen in je klas? Taaldocent Marlies Algoet en prof. Piet Van Avermaet zoeken het uit in de klas van juf Jelke.

2. Signalering en monitoring

2.1. Onderzoek/publicaties

Herken kleuters met risico op latere leesproblemen

M. Noé, H. Leysen, J. Simons, & E. Van Kerckhove – Tijdschrift Taal – 2019

Om te voorkomen dat kinderen ernstige leesproblemen ontwikkelen is het belangrijk om risicosignalen te herkennen. In dit artikel worden 10 risicofactoren beschreven waar je als leerkracht bewust van kunt zijn. Per risico worden er tips gegeven hoe je hiermee aan de slag kan in de klas.

Lezen in het klein

M. Snel, C. Aarnoutse, J. Terwel & W. van der Veld - Didactief - 2015

Bereid kleuters voor op het leesonderwijs en gebruik handvatten om te zien of ze goed op weg zijn.

Word Decoding Development during Phonics Instruction in Children at Risk for Dyslexia

M. Schaars - DYSLEXIA - 2017

In dit artikel komt naar voren dat fonemisch bewustzijn een belangrijke voorspeller blijkt te zijn voor latere leesproblemen. Schaars benadrukt in het artikel ook het belang van een preventieve, vroege aanpak.

Voorkomen van dyslexie en bestrijden van laaggeletterdheid: wat werkt?

A. van der Leij (2018)

PowerPoint van de lezing die Van der Leij gaf op de Nationale Dyslexie Conferentie in maart 2018. Hij bespreekt definities, oorzaken en aanpakken om dyslexie te voorkomen en laaggeletterdheid te bestrijden. Er worden voorbeelden van methodieken gegeven die ingezet kunnen worden.

Early identification and intervention in children at risk for reading difficulties

A.G.F.M. Regtvoort - Universiteit van Amsterdam - 2014

Proefschrift naar mogelijke signaleringskenmerken en het effect van een vroege interventie (met Bouw!) op risicokinderen.

- [Samenvatting EN & NL](#)
- [Volledig proefschrift EN](#)

Early grade learning: The role of teacher-child interaction and tutor-assisted intervention

A.H. Zijlstra - Universiteit van Amsterdam - 2015

Promotieonderzoek naar de inzet van een effectief interventieprogramma (Bouw!) met de ondersteuning van niet-professionele tutoren (ouders, bovenbouwleerlingen, vrijwilligers).

- [Samenvatting NL](#)
- [Volledig proefschrift EN](#)

Voorkom laaggeletterdheid en reduceer dyslexie

A. Van der Leij & H. Zijlstra – 2017

Laaggeletterdheid is een oud probleem. Al sinds de jaren tachtig zien we dat veel leerlingen zich ontwikkelen tot laaggeletterden en dat aantal is alleen maar toegenomen. Een nieuw probleem is dat steeds meer leerlingen de diagnose dyslexie krijgen. Wat zijn de oorzaken van deze ontwikkelingen en is er een verband? Wat kunnen we er aan doen?

Differential susceptibility to an early literacy intervention

V.A.C. van der Kooy-Hofland - Universiteit Leiden - 2011

Promotieonderzoek naar een interventieprogramma (Letters in Beweging, onderdeel van Bereslim) bij kleuters met een achterstand in alfabetische kennis.

- [Samenvatting NL](#)
- [Volledig proefschrift EN](#)

Digitaal prentenboek stimuleert taalvaardigheid van kleuters

R. Plak, C. Kegel & A. Bus - 2014

Het promotieonderzoek van orthopedagoog Rachel Plak toont aan dat een deel van de kleuters pas leert als de boeken filmachtige beelden en muziek bevatten. Voor deze kleuters is de implementatie van digitale prentenboeken in het curriculum van het kleuteronderwijs cruciaal.

[Nederlandstalige samenvatting](#)

[Risicokleuters helpen lezen en spellen](#)

A. Smits - Tijdschrift voor Remedial Teaching - 2000

Bespreking van het belang en de inzet van de voorschotbenadering.

2.2 Good practices

[Van stille jongen met taalachterstand naar blij kind dat praat en actief meedoet](#)

M. Kooge & N. van Heerde - Passend primair onderwijs Noord-Kennemerland - juni 2018

Wat doe je als school als een kind geen taalontwikkelingsstoornis heeft, maar wel degelijk hulp nodig heeft? Intern begeleider Mirjam en juf Inge doen hun verhaal over wat de voorschotbenadering hen heeft gebracht.

[Met een buffertje naar groep 3](#)

M. van Amerongen - Balans Magazine - 2010 / 2011

Logopediste Inez Alderse Baes uit Bussum vertelt over de voorschotbenadering bij risicokleuters en het effect van het zelfvertrouwen van de leerling.

[Wat werkt bij VVE?](#)

R. Heuvelman - Nu voor later - 2019

Pedagogisch medewerkers en leerkrachten kunnen het verschil maken bij voor- en vroegschoolse educatie. Dit en meer factoren die bijdragen aan de kwaliteit van VVE worden besproken.

[Bouwen aan leesplezier](#)

A. Holwerda - Kader Primair – 2017

Pierre den Hartog, directielid van SWV Passend Primair Onderwijs Hoeksche Waard, legt uit waarom de preventieve inzet van Bouw! zo belangrijk is voor het leesplezier. Het programma Bouw! wordt nu al enige tijd beschikbaar gesteld voor de bijna 40 scholen in de Hoeksche Waard op initiatief van het samenwerkingsverband.

[Positieve aanpak leesproblemen KC de Bundertjes](#)

D. Vogelpoel – Lexima Magazine – 2017

Op het Integraal Kindcentrum de Bundertjes in Helmond werken ze hard aan de aanpak van leesproblemen. Dit doen ze door in te zetten op een doorgaande lijn lezen met VVE, Bouw!, leescafés, en dyslexiepaspoorten. Na jaren hard werken zien ze inmiddels resultaat; het aantal zwakke lezers is teruggebracht van 50 procent naar minder dan 15 procent.

[40 kleuters. Hoe krijg je die straks in beeld?](#)

Cito – J. Vloedgraven

Kleuters hoeven niet meer getoetst te worden. Toch zijn er wel veel voordelen aan het afnemen van toetsen, onder andere dat het een objectief inzicht geeft in de taalontwikkeling. In deze blog komt kleuterleerkracht Janine aan het woord die aangeeft waarom zij nog wel wilt blijven toetsen.

2.3 Materialen en instrumenten

- **Signaleringslijst voor Kleuters 2.0**

Afkomstig uit Protocol Preventie van Leesproblemen - M. van Druenen, F.

Scheltinga, H. Wentink & L. Verhoeven – Expertisecentrum Nederlands – 2019

- [Protocol Preventie van Leesproblemen \(te bestellen\)](#)
- [Signaleringslijst voor Kleuters 2.0 ontwikkeld door Anneke Smits \(download\)](#)

- **KIJK! [Observatiemethode ontwikkeld door Bazalt](#)**
- **[Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid \(CITO\)](#)**
- **[Taal voor Kleuters \(CITO\)](#)**
- **Kleuter in beeld (CITO) [Nieuw observatie-instrument van CITO](#)**

3. Aanbod in de klas

3.1 Onderzoek/publicaties

[Voorlezen](#)

Leesmonitor – 2020

Voorlezen geeft een boost aan taal en lezen. De Leesmonitor zet nog eens op een rijtje waarom voorlezen zo belangrijk is.

On-screen children's stories: the good, the bad and the ugly

Z.K. Takacs - Universiteit Leiden - 2015

In dit promotieonderzoek wordt onderzocht of kinderen meer profiteren van digitale prentenboeken. Uit de studie blijkt dat kinderen beter scoren m.b.v. digitale prentenboeken wat betreft het verhaalbegrip en de woordenschat dan wanneer zij worden voorgelezen uit prentenboeken met statische illustraties. Ook bleek dat van alle kinderen de taalzwakke kinderen het meest profiteren.

- [Samenvatting NL](#)
- [Volledig proefschrift EN](#)

[Een goede woordenschat: De basis voor een goede schoolloopbaan](#)

K. Vernooy - Digitale implementatiekoffer Taalbeleid Onderwijsachterstanden - 2007/ 2008

Vernooy licht het begrip woordenschat en het belang ervan voor de verdere ontwikkeling toe. Bovendien legt het de inzet van impliciete en expliciete instructie toe.

De effectiviteit van woordenschatonderwijs in de kleuterklas

H. Taelman - Lezing HSN-conferentie (Hogeschool-Universiteit Brussel) - 2014

Taelman onderzoekt of er een effect is van woordenschatonderwijs, welke interventies effectief zijn en hoe je hier op in kunt zetten.

Hoe kunnen leerkrachten het leren van kleuters die al kunnen lezen verrijken?

M. Dobber – 2018

Er zijn grote verschillen in lees-en schrijfontwikkeling tussen jonge kinderen. Het is belangrijk om in de klas een lees-schrijfcultuur te creëren, waar de kleuters veel ruimte krijgen om met elkaar te spelen en te praten, te lezen en te schrijven in een taalrijke omgeving. Op deze manier kunnen alle kleuters op hun eigen manier en niveau meedoen, zowel de kleuters die al kunnen lezen als kleuters die dit nog niet kunnen. De leerkracht observeert om een beeld te krijgen van de ontwikkelingsfase van een kind.

A Meta-Analytic Review of the Relations Between Motivation and Reading Achievement for K-12 Students

J. Toste, L. Didion, P. Peng, M. J. Filderman, A. McClelland – 2020

In deze review is onderzoek naar de relatie tussen leesmotivatie en leesvaardigheid bij elkaar gezet. Eén van de bevindingen is dat vroege leesinstructie niet alleen de latere leesvaardigheid bevordert, maar ook zorgt voor een hogere leesmotivatie wat ook een positief effect heeft op de latere leesvaardigheid.

3.2 Good practices

Hoe lees je een prentenboek voor?

F. van der Wilt, H. van Til, R. Hofma, C. van Kruistum & C. van der Veen – HJK – 2017

Drie voorleesmanieren; interactief, luistervraag en mindmappen worden besproken en toegelicht met een praktisch voorbeeld.

Voorlezen met een doel

Nu voor later – 2016

In dit filmpje zie je dat de leerkracht voor aanvang van het voorlezen hogere orde denkvragen stelt. Ze vraagt om voorspelling ("waar zou dit boek over gaan?") en bij het samen lezen speelt ze in op de beginnende geletterdheid ("misschien herken je wel een letter, omdat die in je naam zit").

Begrijpend luisteren

L. Jongsma – Kleuteruniversiteit – 2019

Lianne Jongsma heeft jarenlange ervaring als leerkracht, didactisch adviseur en educatief productontwikkelaar voor jonge kinderen. In dit blog vertelt ze hoe je in 8 stappen een goede begrijpend luisteren activiteit neerzet.

[De verteltafel in 7 praktische stappen](#)

M. Tajik – Nu voor later – 2018

De verteltafel is een geweldig middel om een verhaal tot leven te brengen. Hier vind je een stappenplan ter inspiratie:

[Interactief werken met prentenboeken](#)

Rian Visser - Digibordles – 2016

Hoe kunnen (digitale) prentenboeken interactief inzetten in de klas? Rian Visser geeft tips en vertelt over de meerwaarde van papieren en digitale prentenboeken.

[Zo blijft letters flitsen leuk in groep 3](#)

Leraar24 - 2018

Om vlot en nauwkeurig te leren lezen is een geautomatiseerde letterkennis essentieel. Het is daarom belangrijk om in groep 3 elke dag de letters te herhalen. Maar leerlingen vinden dit vaak saai. In de klas van Amber van Nieuwburg oefenen de leerlingen daarom spelenderwijs de letters. In tweetallen spelen zij elke ochtend verschillende letterspellen. Zo blijven de leerlingen actief en betrokken en leren zij de letters snel herkennen.

3.3 Materialen en instrumenten

[Doelen het jonge kind SLO](#)

Website waarop de doelen het jonge kind voor taal zijn uitgewerkt.

4. Overdracht groep 3

4.1 Onderzoek/publicaties

[Doorstroom van kleuters](#)

J. Huizenga, G. Damstra, L. Mulder, B. Leest, A. Veen & I. Bollen - 2016

Is het kind klaar voor groep 3, of is groep 3 klaar voor het kind? Brochure in opdracht van het ministerie van OCW.

[Het dilemma van de kleuterjuf. Is een kind klaar voor groep 3?](#)

L. van Baars – 2017

Artikel in Trouw (maart 2017): Kleuterleerkrachten nemen deze weken misschien wel de moeilijkste beslissing van het jaar: wie is er klaar voor de schoolse taal- en rekenlessen van groep 3, en wie kan beter 'doorkleuteren' in een speelse omgeving? Een op de tien leerlingen blijft een jaar langer in groep 2.

4.2 Materialen en instrumenten

Signaleringslijst voor Kleuters 2.0

Afkomstig uit Protocol Preventie van Leesproblemen - M. van Druenen, F.

Scheltinga, H. Wentink & L. Verhoeven – Expertisecentrum Nederlands – 2019

[Signaleringslijst voor Kleuters 2.0 ontwikkeld door Anneke Smits \(download\)](#)

5. Ouderbetrokkenheid

5.1 Onderzoek/publicaties

Leraren en ouderbetrokkenheid

J. Bakker, E. Denessen, M. Denissen & H. Oolbekkink-Marchand, 2013

In deze reviewstudie zijn 111 onderzoeken naar ouderbetrokkenheid geïnventariseerd. Voor alle leerlingen geldt dat ouderbetrokkenheid een belangrijke bijdrage levert aan hun ontwikkeling. In het overzicht worden praktische aanbevelingen gedaan voor leerkrachten om ouderbetrokkenheid te vergroten.

Ouderbetrokkenheid en leerprestaties

A. L. Van der Vegt – 2016

Samenwerking tussen ouders en school, in het algemeen aangeduid als Family-School-Partnership (FSP) of educatief partnerschap, bestaat in verschillende vormen. Niet alle vormen van ouderbetrokkenheid zijn even effectief. Zo blijkt uit onderzoek dat we meer kunnen verwachten van ouderbetrokkenheid thuis (samen lezen, helpen bij huiswerk, praten over school) dan van ouderbetrokkenheid op school (contact tussen leraren en ouders en ouderparticipatie).

Ouderbetrokkenheid vormgeven op school

Leraar24 – 2013

Hoe kan ik ouderbetrokkenheid vormgeven in mijn school? Daarover gaat het onderzoek 'Aardig of gelijkwaardig'. De publicatie geeft handvatten aan elke school die ouderbetrokkenheid zelf wil vormgeven.

5.2 Good practices

De verteltas

De Verteltasmethode is een manier om verschillende doelen met elkaar te combineren: de taalontwikkeling van het kind, maar ook van ouders, ouderparticipatie, ouderbetrokkenheid en leesbevordering. Het idee van de verteltasmethode is het versterken van de leesomgeving en de taalontwikkeling van kinderen en hun ouders. Ouders raken meer betrokken bij het onderwijs.

Tien tips om ouders bij lezen te betrekken

A. Terhell – Magazine Overal! de Bibliotheek op School – 2017

Betrokkenheid van ouders is het sleutelwoord om van kinderen goede lezers te maken. Hoe bereik je dat? David Kranenburg, expert in partnerschap van ouders en scholen, geeft tips.

Literatuurlijst Praktijkroute groep 1 – 2. Rijk taalaanbod bij kleuters (juni 2020) is een publicatie van het Expertisecentrum Nederlands binnen het Stimuleringsprogramma Aanpak Leesproblemen en Dyslexie.